

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ ♦ ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

47 ♦ 2025

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

47

Уређивачки одбор

ДР НИНА ГЛИБЕТИЋ
доцент, Универзитет Јејл, Њу Хејвен

ДР МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ
научни сарадник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ЖАНА ЛЕОНИДОВНА ЛЕВШИНА
руководилац сектора словенско-руске археографије, Руска национална библиотека,
Санкт Петербург

ДР АЛЕКСАНДЕР НАУМОВ
професор емеритус, Универзитет Ка Фоскари, Венеција
Супрасаљска академија, Супрасаљ

ДР ВИКТОР САВИЋ
редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
научни саветник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ДР ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ
редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР БРАНИСЛАВ ТОДИЋ
редовни професор у пензији, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

АНАТОЛИЈ АРКАДЈЕВИЧ ТУРИЛОВ
научни саветник, Институт за славистику РАН, Москва
иностранни члан САНУ, Београд

ДР МИЛАНКА УБИПАРИП
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ИРЕНА ШПАДИЈЕР
редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

Уредници

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ
ДР МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ

Секретар

ДР ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ
научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ

47

Београд 2025

Editorial Board

NINA GLIBETIĆ, PhD

Assistant Professor, Yale Divinity School, Yale University, New Haven

MIROSLAV A. LAZIĆ, PhD

Research Associate, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

ZHANNA LEONIDOVNA LEVSHINA

Head of the Sector of Slavic-Russian Archaeography and Source Studies
of the Manuscripts Department, National Library of Russia, Saint Petersburg

ALEXANDER NAUMOW, DR SC.

Prof. em., Ca' Foscari University of Venice, Venice

The Supraśl Academy, Supraśl

VIKTOR SAVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Principal Research Fellow, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

IRENA ŠPADIJER, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

BRANISLAV TODIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

VLADAN TRIJIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

ANATOLY ARKADYEVICH TURILOV

Principal Research Fellow, Institute of Slavic Studies RAS, Moscow

Foreign Member of SASA, Belgrade

MILANKA UBIPARIP, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

Editors

VLADAN TRIJIĆ, PhD

MIROSLAV A. LAZIĆ, PhD

Secretary

LJILJANA I. PUZOVIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA

ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

47

Belgrade 2025

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ излазе од 1979. године као научни годишњак Археографскога одељења Народне библиотеке Србије. Оснивање часописа било је замишљено у време Владимира Алексејевича Мошина и Димитрија Богдановића. Часопис је покренут када је начелник Одељења постао академик Александар Младеновић, први уредник Археографских прилога (бр. 1–29/30, 1979–2008). Потоњи уредници били су проф. др Томислав Јовановић (бр. 31/32–33, 2009–2011) и проф. др Татјана Суботин-Голубовић (бр. 34–46, 2012–2024). Почев од броја 47, часопис заједнички издају Народна библиотека Србије и Институт за српски језик САНУ.

У Археографским прилозима се објављују резултати археографских и са њима повезаних истраживања споменика српске, односно словенске средњовековне и послесредњовековне писмености, по чему је часопис јединствен у Србији и ширем окружењу. Прихватају се искључиво научни прилози који се објављују први пут, писани уз поштовање научних и етичких начела и правила, на основу двоструке рецензије.

Штампање овога броја Археографских прилога остварено је уз финансијску помоћ Министарства културе Републике Србије

САДРЖАЈ / CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ / ARTICLES AND STUDIES

ДРАГАНА АВИМОВИЋ / DRAGANA AĆIMOVIĆ

- Илустрација Христовог стишавања буре на Генисаретском језеру
у Мирослављевом јеванђељу..... 13–36
The Illustration of Christ Calming the Storm on the Sea of Gennesaret
in the Miroslav Gospel

МИЛЕНА МАРТИНОВИЋ / MILENA MARTINOVIĆ

- Копорињски (Српски) љетопис: археографски опис с издањем текста 37–58
The Koropinja (Serbian) Chronicle: An Archaeographical Description and a Text Edition

МИЛАНКА УБИПARIП / MILANKA UBIPARIП

ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ / LJILJANA I. PUZOVIĆ

- Рукописни зборник из Збирке Народне библиотеке Србије (Рс 733)
у светлу најновијих археографских истраживања..... 59–119
The Miscellany from the Manuscript Collection of the National Library
of Serbia (Rs 733) in the light of the latest archaeological analysis

МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ / MIROSLAV A. LAZIĆ

- Издања Зборника за путнике Божидара Вуковића:
структура, функција и културни контекст 121–149
The Editions of Božidar Vuković's Miscellany for Travellers:
Structure, Function, and Cultural Context

ЂЕРЋ МОР / ĐERĐ MOR

МИРОСЛАВ МАРЧИЋ / MIROSLAV MARČIĆ

- Папир, водени знаци и датовање другог млетачког издања
Октоиха петогласника..... 151–172
Paper, Watermarks, and the Dating of the Second Venetian Edition
of the Octoechos of the fifth tone

ЖАРКО ВОЈНОВИЋ / ŽARKO VOJNOVIĆ

- Рукописни молитвени свитак Историјског музеја Србије..... 173–201
The Manuscript Prayer Scroll of the Historical Museum of Serbia

ПРИЛОЗИ И ИЗВОРИ / CONTRIBUTIONS AND SOURCES

ВЛАДАН ТРИЈИЋ / VLADAN TRIJIĆ

Историјат и записи у сачуваним примерцима Рујанског четворојеванђеља 205–219
History and Inscriptions in the Preserved Copies of the Rujno Tetraevangelion

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ / REVIEWS AND CRITIQUES

НЕБОЈША ЂОРЂЕВИЋ / НЕВОЈША ĐORĐEVIĆ

Западна грана српске књижне културе..... 223–232
The Western Branch of Serbian Literary Culture

ДУШИЦА ГРВИЋ / DUŠICA GRVIĆ

Два издања српских рукописних књига у Мађарској 233–240
Two Editions of Serbian Manuscripts in Hungary

СЕБАЊА И ПОРТРЕТИ / REMEMBRANCES AND PORTRAITS

ВИКТОР САВИЋ / VIKTOR SAVIĆ

Проф. др Хајнц Миклас (Heinz Miklas, Univ. Prof. Dr. Dr. h. c.) 243–256
Prof. Dr Heinz Miklas (Univ. Prof. Dr. Dr. h. c.)

ЈАСМИНА М. НЕДЕЉКОВИЋ / JASMINA M. NEDELJKOVIĆ

Проф. др Гордана Јовановић 257–259
Prof. Dr Gordana Jovanović

ЛН Н СѢІѠ СЛОКЕ
УЛУ ПРАВДАНШ
А НѢ Н ѠМА ГА
НЕ Ѡ НШДА
К К РОДЫМНОТ
Н СЪДОКАОН
ОБРО НЕДУЖНЫЕ
СТКО ЖЕУЫКШЮ

UDC 093=163.1"1560"

003.623:676.026.22

<https://doi.org/10.46793/AP47.151M>

Оригиналан научни рад

Примљено 29. новембра 2025. г.

Прихваћено 31. децембра 2025. г.

ЂЕРЋ МОР
gyorgymor@gmail.com

МИРОСЛАВ МАРЧИЋ
Библиотека Матице српске, Нови Сад, Србија
miroslav.futog@gmail.com

ПАПИР, ВОДЕНИ ЗНАЦИ И ДАТОВАЊЕ ДРУГОГ МЛЕТАЧКОГ ИЗДАЊА ОКТОИХА ПЕТОГЛАСНИКА

Апстракт: Друго издање Октоиха петогласника штампаног у Венецији – прештампано издање Октоиха петогласника Божицара Вуковића (Венеција, 1537), обично се у литератури датује око 1560. године. У раду се говори о досадашњим резултатима филигранолошких истраживања ове књиге. Износе се нови подаци о папиру, воденим знацима и датовању тога издања до којих се дошло испитивањем његових девет примерака (осам из Библиотеке Матице српске и једног из Народне библиотеке Србије). Описано је укупно 10 водених знакова. Према спроведеној анализи, као нови хронолошки оквир предлаже се раздобље између 1562. и 1566. године.

Кључне речи: Библиотека Матице српске, Народна библиотека Србије, Октоих петогласник, Вићенцо Вуковић, Јеролим Загуровић, штампане србуље, водени знаци

АБСТРАКТ: The second edition of the Octoechos of the Fifth Tone printed in Venice – a reprinted edition of Božidar Vuković's Octoechos of the Fifth Tone (Venice, 1537) – is usually dated in the scholarly literature to around 1560. This paper discusses the results of previous filigranological research on this book. It presents new data concerning the paper, watermarks, and the dating of this edition obtained through the examination of nine surviving copies (eight from the Matica Srpska Library and one from the National Library of Serbia). A total of ten watermarks has been identified and described. On the basis of the analysis conducted, a new chronological framework is proposed, placing the production of this edition between 1562 and 1566.

KEYWORDS: Matica Srpska Library, National Library of Serbia, Octoechos of the Fifth Tone (Petoglasnik), Vincenzo Vuković, Hieronim Zagurović, Serbian Cyrillic printed books, watermarks

Током већег дела XVI века у Венецији су штампане српске богослужбене књиге под покровитељством породице Вуковић. Породични посао започео је Божицар Вуковић 1519. године и радио је са прекидима до 1539/1540. године. Након смрти Божицара Вуковића рад је наставио његов син Вићенцо, који је у свом поседу имао

штампарску опрему сигурно до 1575. године (Пешикан 1994: 91; Грвић 2021: 35–36; Лазич 2022б: 80, 84).

У старијој литератури превладава мишљење да је Божидар Вуковић основао ћириличку српскословенску штампарију, коју је након његове смрти наследио син Вићенцо (Пешикан 1994: 85–86). Сумњу у постојање српске штампарије у Венецији засноване на принципима штампарског предузећа изразио је Мирослав Лазич, полазећи од претпоставке да се штампање могло одвијати и под другачијим околностима, пре свега услужно у некој од већ постојећих млетачких штампарија (2022а: 207). Да ли је Божидар основао штампарско предузеће или су његове књиге услужно штампане, не умањује његов значај као зачетника српске штампане речи у Венецији. Његовим ангажовањем одштампано је прво издање Октоиха петогласника, које су касније поновили његов син Вићенцо или Јеролим Загуровић.

Постоје опречна мишљења о години штампања другог издања ове књиге и то питање је привлачило пажњу научника од почетка XIX века до данас. Лукијан Мушички је први истакао проблем датовања старе српске штампане књиге у рукопису своје српске библиографије (Чурчић 1986: 181), али се конкретним питањем броја млетачких издања Октоиха петогласника, као и годином њиховог изласка из штампе, први бавио Павел Јосиф Шафарик. Он је открио да је Октоих Божидара Вуковића из 1537. године прештампан још једном у периоду између 1537. и 1570. године (Чурчић 1986: 183; Пешикан 1994: 161). Овакав временски оквир оставља могућност да је Октоих прештампан сâм Божидар или његов син Вићенцо, али и Јеролим Загуровић, који је преузео штампарски посао од Вићенца. Тиме се отворило питање о издавачу другог издања. Први је на њега покушао да одговори руски библиограф Иван Каратајев. Прихватајући Шафариково датовање, он је изразио уверење да је друго издање штампан Јеролим Загуровић (Чурчић 1986: 184). Из овог става следи да оно није могло бити штампано пре 1569. године. Сумњу у његов суд изнели су Катарина Мано-Зиси и Јевгениј Љвович Немировски, утврдивши да је књига могла изаћи око 1560. године, што би значило да је Вићенцо Вуковић морао бити њен издавач, иако Немировски оставља могућност да је то ипак био Загуровић, док Пешикан верује да је књига могла бити посредно или непосредно издање Вићенца Вуковића (Немировски 1993: 142; Пешикан 1994: 161–162).

Разлог неслагања у погледу времена настанка књиге и њеног издавача лежи у чињеници да су у њој „поновљени Божидаров предговор и поговор са записом штампара Милешевца Теодосија и Ђенадија и задржана је стара датација, тј. 1537. година издања“ (Грвић 2021: 37), иако би се типографски издање најпре могло приписати Вићенцу и датовати око 1560. године. Због тога се до решења овог питања покушало доћи анализом хартије која је коришћена за потребе штампања књиге.

Први се воденим знацима на хартији Октоиха бавио Корнелиј Тромонин, један од утемељитеља руске филигранологије. Прецртавши знаке, он их је 1844. датовао према години првог издања (Тромонин 1965²: 13–14). Њима се детаљније позабавио Владимир Мошин. Прегледајући примерак под сигнатуром И 5 из збирке Народне

библиотеке Србије, он је пронашао три различита водена знака у књижном блоку и на основу њих закључио да је штампање започето 1536. или 1537, а завршено након 1561. године (1967: 18, 22). Истом темом се бавила и Вера Лукјаненко. Прегледајући Октоих, Лукјаненко је своја запажања упоредила са радовима Тромонина, Лихачова и Мошина. Она је уочила три знака и изнела тврдњу да је књига изашла око 1560. године (Лукјаненко 1993: 115).

§

Овом приликом филигранолошки је анализирано девет примерака другог млетачког издања Октоиха петогласника, у циљу његовог ближег датовања. Осам анализираних примерака чува се у Библиотеци Матице српске, а један у Народној библиотеци Србије. Прецртане су све варијанте водених знакова у њима и прегледани су нама доступни каталози са воденим знацима, као и примерци других србуља штампаних у Венецији између 1537. и 1570. године (БМС Збор.; БМС Збор. (Ј); БМС Мол. (БВ); БМС Мол. (ЈЗ); БМС Окт. (БВ); БМС Праз. Мин.; БМС Псал. (ВВ) I; БМС Псал. (ВВ) II; БМС Псал. (ЈЗ); БМС Служ.; БМС Служ. (ЈЗ); БМС Три. пос.; БМС Три. цвет.; НБС Мол. 1; НБС Мол.).

Анализирани примерци Октоиха су књиге очуваних, рестаурираних листова, чија је просечна величина 269 × 186 мм. Ниједан примерак није целовит. Пуни књижни блок чини двадесет свешчица од по осам листова, на којима се налазе четири врсте водених знакова. Свака врста има две варијанте („форме“) настале истодобно.¹ Једини изузетак чини знак Једнострука котва, који се јавља у четири варијанте. Водени знаци су постављени на један понтизо по средини листа, а контрамарке су у углу припадајућег табака. Размак понтизоа је уједначен (28–30 мм), а вержер густ. Дебљина папира је 80–120 μ, осим код знакова број 7 и 8 (пар форми Г), где је веома танак (60–65 μ). Тај папир и по мотиву филиграну одудара од осталих и може бити да је накнадно одштампан и повезан. Могуће је да је током штампања петнаесте свешчице (листови 114 и 119) понестало хартије, па је употребљен тањи папир који је у типографији коришћен за преписку.

На појединим листовима се водени знак не може јасно уочити, а на неким је и одсечен приликом рестаурације. Неки примерци Октоиха су преповезивани и у том процесу им је привезана млађа хартија. Углавном се ради о хартији из XX века, али у три примерка постоји и хартија из нешто ранијег периода (РСр IV 6.1, РСр IV 6.3 и И 5). У примерку РСр IV 6.4, на листу 18, налази се део са додатом хартијом,

1 Појаву форми (сита са воденим знаком), Владимир Мошин објашњава на следећи начин: „Пошто би једном формом (мајстор – прим. аут.) захватио из каде житку 'папирну кашу' и стресањем равномерно је распоредио по читавом оквиру табака, предао би форму шегрту да избаци лист на сушење, а сам би поновио исти посао са другом формом, онда опет с првом и тд. 'Формар', мајстор који је израђивао такве форме у паровима, настојао је да њихови филиграну буду једнаки, али код ручне израде није био у стању да изради апсолутно идентичне знакове и да их смести на потпуно истом месту у обе форме“ (Мошин 1967: 15).

на којој се опажа водени знак, али сасвим нејасно, те није могао бити анализиран. Предмет обраде нису били ни знаци са хартије у форзацу, настале у XX веку.

Пар форми А: Дупла котва у кругу са звездом и контрамарком ЕВ

1. Примерак РСр IV 6.1, л. 102 и 99.²

Понтизо: 28–31 мм; вержер: 18–20 жица на 20 мм; дебљина папира: 108–116 μ ; величина знака: 65 $\times$ 43 мм; величина контрамарке: 18 $\times$ 28 мм.

У литератури: Мошин, табла X, знак бр. 1 (1537).

Врло слично: Мошин (Котва) бр. 937 (1550/1560). Слично: Станковић (Пљевља) бр. 131 (1550/60); Станковић (Хиландар XVI) бр. 253 (1555/1565); Станковић (Музеј Срема) бр. 36 (1565/1575); Мацолди бр. 57 (1543).

Процена датовања: између 1555. и 1565. године.

2. Примерак РСр IV 6.1, л. 97 и 104.

Величина знака: 61 $\times$ 41 мм; величина контрамарке: 16 $\times$ 22 мм. Остало као под бр. 1.

Пар форми Б: Једнострука котва у кругу са звездом и контрамарком АФА

3. Примерак РСр IV 6.1, л. 144, 137 и 149.

Понтизо: 30 мм; вержер: 18–20 жица на 20 мм; дебљина папира: 99–129 μ ; величина знака: 66 $\times$ 42 мм; величина контрамарке: 36 $\times$ 20 и 36 $\times$ 24 мм.

У литератури: Мошин, табла X, знак бр. 2 (око 1560).

Подударно³: Триод посни (1561). Врло слично: Вићенцо Вуковић (Псалтир) (1561). Слично: Јеролим Загуровић (Псалтир) (1569).

Процена датовања: између 1560. и 1570. године.

4. Примерак РСр IV 6.1, л. 132, 133 и 126.

Величина знака: 69 $\times$ 44 мм; величина контрамарке: 37 $\times$ 24 и 37 $\times$ 22 мм. Остало као под бр. 3.

Пар форми В: Слова АА са угластим тролистом у кругу са звездом и контрамарком бС са угластим тролистом

5. Примерак РСр IV 6.1, л. 9 и 16.

Понтизо: 29–30 мм; вержер: 20–21 жица на 20 мм; дебљина папира: 92–102 μ ; величина знака: 66 $\times$ 44 мм; величина контрамарке: 25 $\times$ 25 мм.

У литератури: Тромонин бр. 306 (1537); Мошин, табла X знак, бр. 3 (1562).

Подударно: Велков, табла 365, бр. 1–3 (1563). Врло слично: Мареш бр. 719 (1563); Станковић (Пловдив) бр. 103 (1565/1575). Слично: Брике бр. 9226 (1562).

Процена датовања: између 1561. и 1563. године.

6. Примерак РСр IV 6.1, л. 23 и 18.

Величина контрамарке: 27 $\times$ 27 мм. Остало као под бр. 5.

---

2 Нумерација листова са којих су прецртани знак и контрамарка.

3 Термин *подударно* користимо уместо раније уобичајеног термина *идентично*.

Пар форми Г: Кардиналски шешир са крстом и контрамарком АРА

7. Примерак РСр IV 6.1, л. 119 и 114.

Понтизо: 28–29 мм; вержер: 20–21 жица на 20 мм; дебљина папира: 60–65 μ ; величина знака: 69 $\times$ 42 мм; величина контрамарке: 31 $\times$ 21 мм.

Врло слично, без контрамарке: Гроздановић-Пајић, Станковић (Дечани) бр. 174 (1561).

Врло слична контрамарка: Маџолди бр. 649 (1572).

Процена датовања: између 1565. и 1575. године.

8. Примерак РСр IV 6.8, л. 114 и 119.

Величина контрамарке: 36 $\times$ 20 мм. Остало као под бр. 7.

Водени знаци на хартији додатој при преповезивању

9. Грб са јеленом и круном, примерак РСр IV 6.1, лист у форзацу књиге.

Понтизо: 21–24 мм; вержер: 22–23 жице на 20 мм; дебљина папира: 49–62 μ ; величина знака: 80 $\times$ 60 мм.

Врло слично: Станковић (МСПЦ) бр. 325 (1720/1725); Гроздановић-Пајић (Сентандреја) бр. 10 (1720/1725).

Процена датовања: између 1720. и 1725. године.

10. Грб са полумесецом и контрамарком VG, примерак И 5, лист у форзацу књиге.

Понтизо: 31–33 мм; вержер: 20 жица на 20 мм; дебљина папира: 110–122 μ ; величина знака: 77 $\times$ 54 мм; величина контрамарке: 18 $\times$ 47 мм.

Врло слично: Бидл бр. 14 (1810/1839).

Процена датовања: 1810/1839.

§

Папир са паром форми В чини највећи део књижног блока, око 51%. Парови А и Б чине појединачно од 20% до 25% књижног блока, у зависности од примерка. Пар Г јавља се у примерцима РСр IV 6.1, РСр IV 6.3, РСр IV 6.5, РСр IV 6.6, РСр IV 6.7 и РСр IV 6.8, увек на листовима 114 и 119, што би чинило око 3% књижног блока.

Знак Дупла котва (пар А) карактеристичан је за папирне млинове Венеције и Фабријана. Овај знак са контрамарком ЕВ обухвата временски период од 1530. до 1570. године (Мошин 1973: 24–25).⁴ Папир са знаком једнострука котва (пар Б) млетачке је израде (Врикет 1966а: 41), а са знаком кардиналски шешир (пар Г) италијанске израде, мада је током XVI века и тај знак постао искључиво млетачки (Врикет 1966а: 222–223). И папир са знаком слова (пар В) морао би бити италијанске израде. Преостала два водена знака, са папира из форзаца примерака РСр IV 6.1 и И 5, карактеристична су за млинове Хабзбуршке монархије. Папир са знаком грб са полумесецом (примерак И 5), судећи по контрамарки VG (Валентино Галвани), потекао је из неког од млинова породице Галвани (Еинедер 1960: 169). Бидл напомиње да је контрамарка VG била у употреби од око 1760. до око 1839. године (Бидл 2017: 47).

4 Види примере у каталогу од бр. 927 до 942.

Пређашње филигранолошке анализе Октоиха петогласника су у појединим деловима недоречене или погрешне. Корнелиј Тромонин је прегледао оба издања, али их је третирао као једно, што га је навело да све знаке датује у 1537. годину. Поред знакова из првог издања Октоиха (бр. 307, 308, 342, 343, 345, 346, 347), уочио је само један знак из другог издања. У питању је знак Слова (бр. 306), с тим што му припадајућу контрамарку није забележио (Тромонин 1965: 13–14).⁵ Тромонин није био упућен у проблем броја издања ове књиге. Такође, филигранологија је у то време била врло млада научна дисциплина, па му је лако могло промаћи да знак бр. 306 припада каснијем периоду. Најзад, његов циљ приликом израде каталога био је да посредством прецртавања знакова са датованих докумената и књига олакша даља филигранолошка истраживања.

Владимир Мошин је закључио да се „један део Октоиха почео штампати 1536–1537. године, али је штампање због нечег било прекинуто и тек око 1561. године Вићенцо Вуковић (или после њега Загуровић), прештампавајући Псалтир, доштампао је и ово друго издање Октоиха заједно са његовим изворним записом“ (Мошин 1967: 22). Такав закључак не можемо прихватити. Пре свега, ако је штампање започео Божидар Вуковић, тешко је поверовати да су одштампане свешчице биле у штампарији више од двадесет година пре него што је процес штампања настављен, тим пре што су у временском распону од 1537. до 1561. године и Божидар (до 1540) и Вићенцо (од 1546. до 1561) издавали књиге (Пешикан 1994: 89–91). На овакав закључак Мошина је навело то што је дуплу котву, први знак који је пронашао, а који одговара нашим знацима број 1 и 2, датовао у 1537. годину јер је сличан пример нашао у рукописном Јануарском минеју из манастира Никољца (Никољац 23). Са тим датовањем никољачког рукописа сагласан је и Радоман Станковић (1994: 161–162). Очигледно је да у тренутку рада на Октоиху Мошин није имао друге примере таквог знака са том контрамарком, па га је датовао према паралели из манастира Никољца. У свом делу *Anchor Watermark* (1971) сâм Мошин је објавио низ примера који доказују да је такав знак лако могао бити у употреби и 1561. године (Мошин 1973: 24–25).⁶ То је разлог више да се одбаци теза о прекиду штампе другог издања Октоиха.

Мошин није имао ни данашњу технологију која омогућава да се уоче ситни детаљи на воденим знацима. Тако је дошло до разлике у контрамарки његовог знака Једнострука котва (табла X, бр. 2) и наших број 3 и 4, јер у његовом примеру нема слова F изнад слова AA. Разлог може бити и тај што су обе варијанте биле у употреби у датом периоду, па су се некад налазиле и у истој књизи, као у случају Посног триода из 1561. године (примерак РСр IV 3.1).

5 Види и табле XVIII, XXI и XXII.

6 Види примере у каталогу од бр. 927 до 942.

Трећи знак који налази Мошин је Слова, који одговара у потпуности нашим знацима број 5 и 6. Датујући овај знак у 1562. годину, чини се да Мошин није знао да га је и Тромонин пронашао у Октоиху, јер цитира само пример из Брикеовог каталога. Код Мошина нема четвртог знака који би одговарао нашим знацима број 7 и 8, зато што се тај знак не налази у примерку И 5 који је он прегледао (Мошин 1967: 18, 22).

Воденим знацима у Октоиху петогласнику, као што је већ речено, бавила се и Вера Лукјаненко. Она их не даје у цртежу, већ само у опису, наводећи три знака. Један од њих је Котва у кругу, а судећи по примерима које она наводи, чини се да мисли на Једноструку котву у кругу са звездом и контрамарком АА са тролистом.⁷ Други знак је Кардиналски шешир (Линашов 1994а: 330; 1994б: pl. 184)⁸, који она датује у 1561. годину. Деформисане теразије – трећи знак – она повезује са поменути-м Тромониновим знаком бр. 306, те је јасно да је реч о терминолошкој омашци (Лукјаненко 1993: 115).

§

Узевши у обзир све што је до сада изнето, чини се да друго издање Октоиха није могло бити одштампано пре 1561. године. На то указује неколико чињеница. Прво, иако су знакови број 1 и 2 могли настати у ширем временском распону, судећи по размаку понтизоа, вержеру и облику знака, сва је прилика да су настали након 1560. године. Друго, знакови број 3 и 4 јављају се у Вићенцовим издањима из 1561, а њих нема пре те године. После 1561. они се налазе у Загуровићевом псалтиру из 1569. године. Једина разлика између ова два примера је у детаљу контрамарке, јер је у књигама из 1561. унутар слова А изломљена линија, као у знацима број 3 и 4, док у примеру из Псалтира (1569) та линија није изломљена, већ накошена. Најзад, у случају знакова број 5 и 6 пронађена је подударна паралела на хартији једног турског дефтера из 1563. године (Veľkov 2005: табла 365, бр. 1–3). Ако се узме у обзир могућност да се папир налазио у складишту неко време пре но што је продат, као и да је део времена протекао у транспорту, долази се до закључка да је он могао бити произведен најраније 1561. године. Додатно, доња граница се може померити нагоре ако се узме у обзир да је Вићенцова штампарска опрема током 1561. године била заузета штампањем Посног триода и Псалтира (Пешикан 1994: 91), што указује да штампање Октоиха, вероватно, није могло бити започето пре 1562. године.

У неким примерцима књиге се јављају знакови број 7 и 8, за које нисмо пронашли ближе паралеле у доступној литератури. Ови знакови карактеристични су за

7 Ни у једном од девет анализираних примерака Октоиха нисмо наишли на поменути контрамарку.

8 Лукјаненко овај знак повезује са примером код Лихачова (бр. 3425), који овај налази у Посном триоду и за њега не даје припадајућу контрамарку.

седму деценију XVI века, што не говори много о горњој граници штампања Октоиха. Ипак, она би се могла ближе одредити на основу тога што се зна да је Вићенцова опрема поново била заузета 1566. године, када је Јаков од Камене Реке штампао свој Зборник за путнике (Пешикан 1994: 91). Претходно, она је била заузета и 1563, када су Стефан од Скадра и Вићенцо Вуковић штампали Цветни триод (Пешикан 1994: 199). Немогуће је филигранолошким путем одредити да ли је Октоих настао пре Цветног триода или након њега. По свој прилици књига је штампана у периоду између 1562. и 1566. године.

Прилог 1

Преглед парова водених знакова примерака из Библиотеке Матице српске⁹

бр. св/ст.	РСр IV6.1	РСр IV6.2	РСр IV6.3	РСр IV6.4	РСр IV6.5	РСр IV6.6	РСр IV6.7	РСр IV6.8
1	ВБ	ВБ	ВБ	/	В	В	/	/
2	В	В	В	В	В	В	/	/
3	В	В	В	В	В	В	В	/
4	В	В	В	В	В	В	В	/
5	В	В	В	В	В	В	В	/
6	В	В	В	В	В	В	В	В
7	В	В	В	В	В	В	В	В
8	В	В	В	ВА	ВА	В	ВА	В
9	В	В	В	В	В	В	В	В
10	В	В	В	ВА	В	ВА	В	ВА
11	А	А	А	А	А	А	А	А
12	А	А	А	А	А	А	А	А
13	А	А	А	А	А	А	А	А
14	АБ	АБ	АБ	АБ	АБ	АБ	АБ	АБ
15	БАГ	Б	БГ	БА	БАГ	БАГ	БАГ	БАГ
16	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б	Б
17	Б	Б	Б	БА(В)	Б	Б	Б	Б
18	БА	БА	БА	БА	БА	БА	БА	Б
19	Б	Б	Б	Б	/	Б	Б	Б
20	Б	Б	Б	Б	/	Б	Б	Б

9 Распоред знакова је дат ознакама за парове форми. У табели нису дати знакови са привезане хартије. Колона за примерак И 5 из Народне библиотеке Србије није додата јер његова фолијација није истоветна са оном у примерцима који се чувају у Библиотеци Матице српске. Због тога је распоред знакова у овом примерку дат посебно, по листовима, исто као у случају примерка РСр IV 6.1, који је најкомплетнији.

ПРИЛОГ 2

ПРЕГЛЕД ВОДЕНИХ ЗНАКОВА ПРИМЕРКА РСр IV 6.1

РСр IV 6.1 – Октоих петогласник (Венеција, око 1560) – Библиотека Матице српске					
Наслов	РСр IV 6.1 – Октоих петогласник (Венеција, око 1560) – Библиотека Матице српске		РСр IV 6.1 – Октоих петогласник (Венеција, око 1560) – Библиотека Матице српске		
Бр. св.	Бр. л.	Редни број филиграна	Бр. св.	Бр. л.	Редни број филиграна
1	1	9	7	49	6
	2	3		50	6 (кМ)
	3	5		51	6 (кМ)
	4	5		52	5 (кМ)
	5	6		53	5
	6	6 (кМ)		54	6
	7	5 (кМ)		55	6
	8	5 (кМ)		56	/
2	9	3 (кМ)	8	57	6 (кМ)
	10	5		58	6 (кМ)
	11	6		59	5 (кМ)
	12	5 (кМ)		60	5
	13	5		61	5 (кМ)
	14	5 (кМ)		62	5
	15	5		63	6
	16	6 (кМ)		64	6
3	17	5 (кМ)	9	65	5
	18	5 (кМ)		66	5
	19	6		67	5
	20	6 (кМ)		68	5 (кМ)
	21	5 (кМ)		69	5
	22	5		70	5 (кМ)
	23	6 (кМ)		71	5 (кМ)
	24	6		72	5 (кМ)
4	25	6	10	73	6 (кМ)
	26	6 (кМ)		74	5
	27	5 (кМ)		75	6
	28	5 (кМ)		76	/
	29	5		77	6
	30	5 (кМ)		78	6 (кМ)
	31	5		79	5 (кМ)
	32	5		80	6
5	33	6	11	81	1
	34	6 (кМ)		82	1 (кМ)
	35	5 (кМ)		83	2 (кМ)
	36	5 (кМ)		84	2 (кМ)
	37	6 (кМ)		85	2
	38	6		86	2
	39	5		87	1
	40	5		88	1 (кМ)
6	41	6	12	89	2 (кМ)
	42	6		90	/
	43	5		91	1 (кМ)
	44	5		92	1
	45	6		93	1 (кМ)
	46	6 (кМ)		94	1
	47	5 (кМ)		95	1
	48	5 (кМ)		96	2

13	97	2	19	145	3
	98	1 (KM)		146	3
	99	1 (KM)		147	4 (KM)
	100	2		148	3
	101	2 (KM)		149	3 (KM)
	102	1		150	4
	103	1		151	3 (KM)
	104	2 (KM)	152	3 (KM)	
14	105	1 (KM)	20	153	4
	106	1 (KM)		154	4
	107	4		155	4 (KM)
	108	4		156	4 (KM)
	109	4 (KM)		157	4
	110	4 (KM)		158	4
	111	1		159	/
	112	1	160	/	
15	113	2			
	114	7 (KM)			
	115	3			
	116	3			
	117	3 (KM)			
	118	3 (KM)			
	119	7			
	120	2 (KM)			
16	121	4			
	122	4			
	123	4			
	124	3			
	125	3 (KM)			
	126	4 (KM)			
	127	/			
	128	4 (KM)			
17	129	4			
	130	4			
	131	3 (KM)			
	132	4			
	133	4 (KM)			
	134	3			
	135	4 (KM)			
	136	4 (KM)			
18	137	3 (KM)			
	138	1			
	139	4 (KM)			
	140	4			
	141	4 (KM)			
	142	4			
	143	1 (KM)			
	144	3			

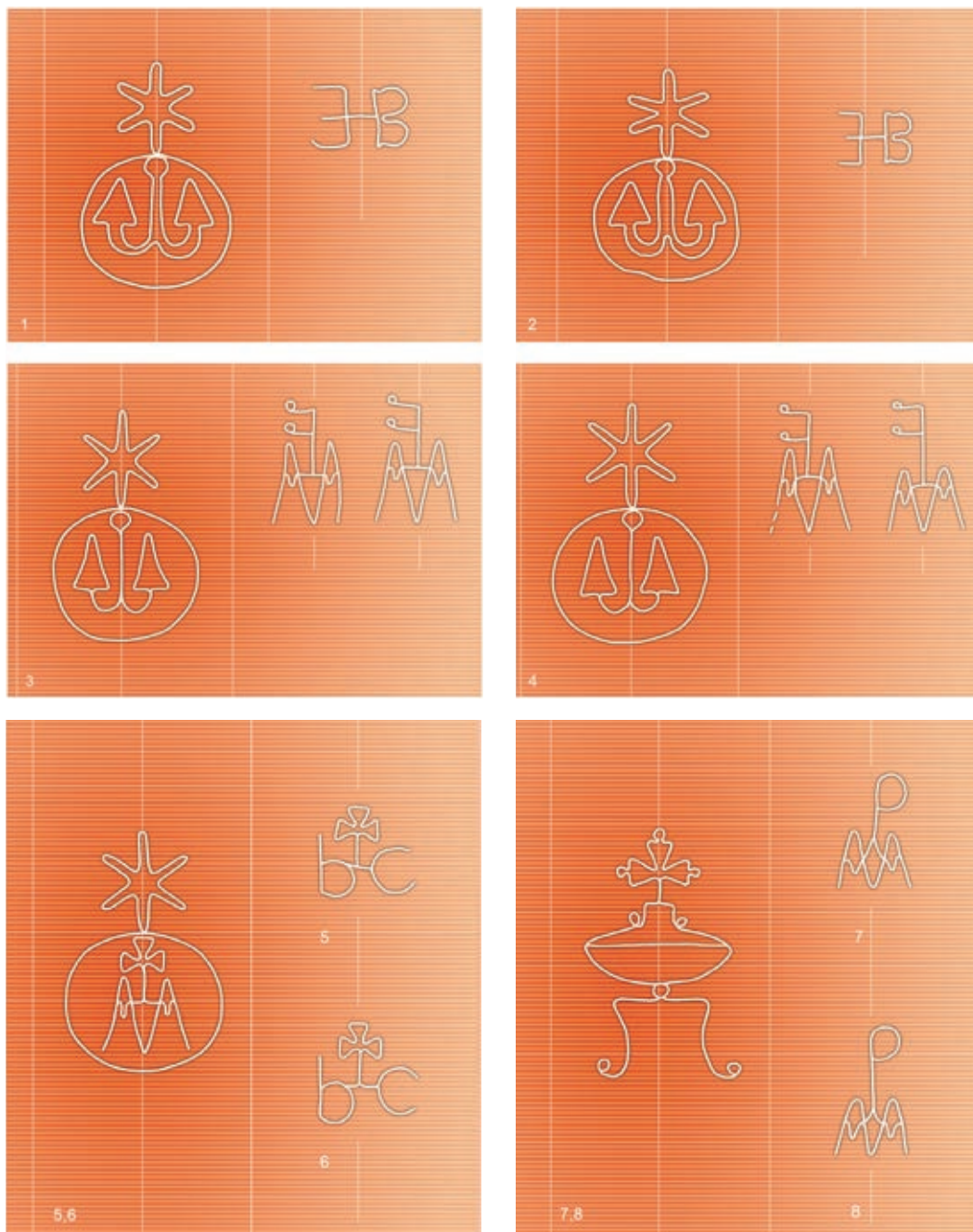
Прилог 3

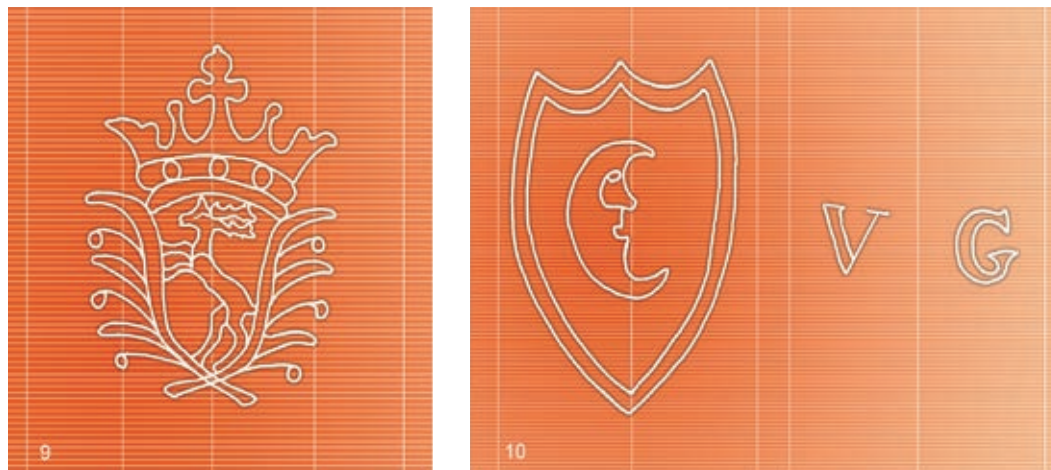
ПРЕГЛЕД ВОДЕНИХ ЗНАКОВА ПРИМЕРКА И 5

Бр. св.	Бр. л.	Редни број филиграна	Бр. св.	Бр. л.	Редни број филиграна
	1	Тип 10 (кМ)		47	6
1	1	/	7	48	5
	2	5		49	/
	3	/		50	5
	4	6		51	5 (кМ)
	5	/		52	5
	6	6		53	5 (кМ)
2	7	6	8	54	/
	8	/		55	5 (кМ)
	9	6 (кМ)		56	6
	10	5 (кМ)		57	6
	11	5		58	6 (кМ)
	12	6		59	6
	13	6		60	/
3	14	/	9	61	/
	15	6		62	5
	16	6		63	6 (кМ)
	17	6		64	5 (кМ)
	18	5		65	6
	19	/		66	5
4	20	/	10	67	5 (кМ)
	21	6 (кМ)		68	6 (кМ)
	22	6 (кМ)		69	5
	23	5		70	6
	24	6		71	6
	25	6		72	6
	26	5		73	6 (кМ)
5	27	5 (кМ)	11	74	6 (кМ)
	28	6 (кМ)		75	6
	29	6 (кМ)		76	6
	30	5 (кМ)		77	6 (кМ)
	31	6		78	6 (кМ)
	32	5		79	1
6	33	5	11	80	2
	34	6		81	2
	35	/		82	1
	36	5 (кМ)		83	1 (кМ)
	37	5 (кМ)		84	2 (кМ)
	38	/		85	2 (кМ)
6	39	/	11	86	1 (кМ)
	40	6 (кМ)			
	41	/			
	42	5			
	43	5 (кМ)			
	44	6			
	45	6			
46	6				

12	87	1 (KM)	18	135	3
	88	1		136	2
	89	/		137	3 (KM)
	90	2		138	4
	91	2 (KM)		139	4 (KM)
	92	1		140	3
	93	1 (KM)		141	2 (KM)
	94	1		142	3 (KM)
13	95	1	19	143	/
	96	/		144	4 (KM)
	97	1		145	/
	98	1 (KM)		146	4
	99	1		147	4 (KM)
	100	1 (KM)		148	3
	101	2		149	4
	102	1 (KM)		150	3
14	103	1	20	151	3
	104	/		152	/
	105	4		153	3
	106	3		154	/
	107	3 (KM)		155	3
	108	4 (KM)		156	3 (KM)
	109	2		157	4
	110	1 (KM)		158	/
15	111	4		III	10
	112	3		IV	10
	113	3			
	114	4			
	115	4 (KM)			
	116	3 (KM)			
	117	3 (KM)			
	118	4 (KM)			
16	119	4			
	120	4 (KM)			
	121	3 (KM)			
	122	4			
	123	4 (KM)			
	124	3			
	125	4			
	126	4 (KM)			
17	127	4 (KM)			
	128	4 (KM)			
	129	3			
	130	4 (KM)			
	131	4			
	132	3 (KM)			
	133	4			
	134	4			

Прилог 4
ВОДЕНИ ЗНАЦИ У ОКТОИХУ ПЕТОГЛАСНИКУ

Сл. 1. Копије водених знакова из Октоиха петогласника Вићенца Вуковића (1562–1566)

Сл. 2. Снимци водених знакова из Октоиха петогласника Вићенца Вуковића (1562–1566)

СПИСАК РЕФЕРЕНЦИ

Извори

БМС Збор: Зборник за путнике. Издање Вићенца Вуковића. Венеција 1547. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр I 2.1.

БМС Збор. (Ј): Зборник за путнике (Часловац). Издање Јакова од Камене Реке. Венеција 1566. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр I 1.1.

БМС Мол. (БВ): Молитвеник (Требник). Издање Божидача Вуковића. Венеција 1538–1540. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 8.1.

БМС Мол. (ЈЗ): Молитвеник (Требник). Издање Јеролима Загуровића и Јакова Крајкова. Венеција 1570. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 10.1.

БМС Окт. (БВ): Октоих петогласник. Издање Божидача Вуковића. Венеција 1537. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 5.1.

БМС Окт. 1: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.1.

БМС Окт. 2: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.2.

БМС Окт. 3: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.3.

БМС Окт. 4: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.4.

БМС Окт. 5: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.5.

БМС Окт. 6: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.6.

БМС Окт. 7: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.7.

БМС Окт. 8: Октоих петогласник. Издање Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 6.8.

БМС Праз. Мин: Празнични минеј (Саборник). Издање Божидача Вуковића. Венеција 1538. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 1.1.

БМС Псал. (ВВ) I: Псалтир с последовањем. Издање Вићенца Вуковића. Венеција 1546. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 4.1.

БМС Псал. (ВВ) II: Псалтир с последовањем. Издање Вићенца Вуковића. Венеција 1561. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 5.1.

БМС Псал. (ЈЗ): Псалтир с последовањем. Издање Јеролима Загуровића и Јакова Крајкова. Венеција 1569. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 12.1.

БМС Служ: Служабник. Издање Вићенца Вуковића. Венеција 1554. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 13.1.

БМС Служ (ЈЗ): Служабник. Издање Јеролима Загуровића (?). Венеција, око 1570. (сигнатура – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 14.1.

БМС Три. пос: Триод посни. Издање Стефана од Скадра и Вићенца Вуковића. Венеција 1561. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 3.1.

БМС Три. цвет: Триод цветни. Издање Стефана од Скадра, Вићенца Вуковића и Камила Занетија. Скадар (Венеција ?) 1563. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 4.1.

НБС Мол. 1: Молитвеник (Зборник за путнике). Издање Вићенца Вуковића. Венеција 1560. – Према примерку: Народна библиотека Србије (Београд), Археографско одељење, Збирка старих штампаних књига, сигн. И3.

НБС Мол. 2: Молитвеник (Зборник за путнике). Издање Вићенца Вуковића. Венеција 1560. – Према примерку: Народна библиотека Србије (Београд), Археографско одељење, Збирка старих штампаних књига, сигн. И94.

НБС Окт: Октоих петогласник. Штампарија Вићенца Вуковића (?). Венеција, почетак седме деценије XVI века. – Према примерку: Народна библиотека Србије (Београд), Археографско одељење, Збирка старих штампаних књига, сигн. И 5.

КАТАЛОЗИ

Бидл: М. Biddle. „New Strategies in Using Watermarks to Date Sub-Saharan Islamic Manuscripts.“ *Studies in Manuscript Cultures*, 12 (2017), 27–68.

- БРИКЕ: С. М. Briquet. *Les filigranes: dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, t. 3. Genève–Paris 1907 [репринт: New York 1966].
- ВЕЛКОВ: А. Velkov. *Les Filigranes aens les documents Ottomans. Divers types d'images*. Sofia 2005.
- ВИЋЕНЦО ВУКОВИЋ (ПСАЛТИР): Псалтир с последовањем. Издање Вићенца Вуковића. Венеција 1561. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 5.1.
- ГРОЗДАНОВИЋ-ПАЈИЋ (СЕНТАНДРЕЈА): Н. Р. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси. *Опис рукописа и старих шtamпаних књига Српске православне епархије дудимске у Сентандреји*. Београд – Нови Сад 1991.
- ГРОЗДАНОВИЋ-ПАЈИЋ, СТАНКОВИЋ (ДЕЧАНИ): М. Гроздановић-Пајић, Р. Станковић. *Рукописне књиге манастира Високи Дечани*, књ. 2. Водени знаци и датирање. Београд 1995.
- ЈЕРОЛИМ ЗАГУРОВИЋ (ПСАЛТИР): Псалтир с последовањем. Издање Јеролима Загуровића и Јакова Крајкова. Венеција 1569. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр II 12.1.
- МАРЕШ: А. Mareş. *Filigranele hirtiei întrebuintate în țările române în secolul al XVI-lea*. Bucureşti 1987.
- МАЦОЛДИ: L. Mazzoldi. *Filigrane di cartiere bresciane*, tomo I. Brescia 1990.
- МОШИН: В. Мошин. „Водени знаци најстаријих српских штампаних књига.“ *Зборник Музеја примењене уметности*, 11 (1967), 7–24.
- МОШИН (КОТВА): V. Mošin. *Anchor Watermarks*. Amsterdam 1973.
- СТАНКОВИЋ (МСПЦ): Р. Станковић. *Рукописне књиге Музеја Српске православне цркве у Београду*. Водени знаци и датирање. Београд 2003.
- СТАНКОВИЋ (МУЗЕЈ СРЕМА): Р. Станковић. „Водени знаци рукописних књига Музеја Срема у Сремској Митровици.“ *Археографски прилози*, 24 (2002), 189–254.
- СТАНКОВИЋ (ПЛОВДИВ): Р. Станковић. „Рукописи српске редакције у народној библиотеци 'Иван Вазов' из Пловдива: водени знаци и датирање.“ *Археографски прилози*, 26–27 (2004), 189–261.
- СТАНКОВИЋ (ПЉЕВЉА): Р. Станковић. *Рукописне књиге манастира Свете Тројице код Пљевља*. Београд 2003.
- СТАНКОВИЋ (ХИЛАНДАР XVI): Р. Станковић. *Водени знаци Хиландарских српских рукописа XVI века*. Београд 2010.
- ТРИОД ПОСНИ: Триод посни. Издање Стефана од Скадра и Вићенца Вуковића. Венеција 1561. – Према примерку: Библиотека Матице српске (Нови Сад), Одељење старе и ретке књиге, Збирка старих штампаних књига, сигн. РСр IV 3.1.
- ТРОМОНИН: *Tromonin's watermark album. A facsimile of the Moscow 1844 edition*. Hilversum 1965.

ОСТАЛА ЛИТЕРАТУРА

- ГРБИЋ 2021: Д. Грбић. „Записи у примерцима Октоиха петогласника Вићенца Вуковића (Венеција, око 1560) у Библиотеци Матице српске.“ *Манастири и библиотеке чувари културне*

баштинне. Зборник радова са стручног скупа одржаног 29. и 30. јуна 2020. године у манастиру Велика Ремета. Ириг – Велика Ремета 2021, 35–42.

Гроздановић-Пајић, Станковић 1995: М. Гроздановић-Пајић, Р. Станковић. *Рукописне књиге манастира Високи Дечани*, књ. 2. Водени знаци и датирање. Београд 1995.

ЛАЗИЋ 2022а: М. Лазић. *Божидар Вуковић. Између историје и имагинације*. Београд 2022.

ЛАЗИЋ 2022б: М. Лазић. „У служби «Свете цркве и хришћанског царства»: о једном нереализованом издавачком пројекту Вићенца Вуковића и Ватикана.“ *Польза зъло великаа*. Сборник научних статей к 60-летию Андрея Владимировича Вознесенского. Санкт-Петербург 2022, 79–85.

Лукьяненко 1993: В. И. Лукьяненко. *Издания кириллической печати XV–XVI вв. (1491–1600 г.)*. Каталог книг из собрания ГПБ. Санкт-Петербург 1993.

Мошин 1967: В. Мошин. „Водени знаци најстаријих српских штампаних књига.“ *Зборник Музеја применене уметности*, 11 (1967), 7–24.

Немировски 1993: Е. Љ. Немировски. *Црногорска библиографија*, том I, књ. 2. Цетиње 1993.

Пешикан 1994: М. Пешикан. „Лексикон српскословенског штампарства.“ *Пет векова српског шtamпарства. Раздобље српскословенске шtamпе: XV–XVII в.* Београд – Нови Сад, 1994, 71–232.

Синдик и др. 1991: Н. Р. Синдик, М. Гроздановић-Пајић, К. Мано-Зиси. *Опис рукописа и старих штампаних књига Српске православне епархије дудимске у Сентандреји*. Београд – Нови Сад 1991.

Станковић 1994: Р. Станковић. „Датирање и водени знаци рукописних књига манастира Никољца.“ *Археографски прилози*, 16 (1994), 141–306.

Станковић 2002: Р. Станковић. „Водени знаци рукописних књига Музеја Срема у Сремској Митровици.“ *Археографски прилози*, 24 (2002), 189–254.

Станковић 2003а: Р. Станковић. *Рукописне књиге Музеја Српске православне цркве у Београду*. Водени знаци и датирање. Београд 2003.

Станковић 2003б: Р. Станковић. *Рукописне књиге манастира Свете Тројице код Плеваља*. Београд 2003.

Станковић 2004: Р. Станковић. „Рукописи српске редакције у народној библиотеци 'Иван Вазов' из Пловдива: водени знаци и датирање.“ *Археографски прилози*, 26–27 (2004), 189–261.

Станковић 2007: Р. Станковић. *Водени знаци Хиландарских српских рукописа XVI века*. Београд 2010.

Чурчић 1986: Л. Чурчић. „Неки проблеми прештампаних издања Божидара и Вићенца Вуковића.“ *Шtamпарска и књижевна дјелатност Божидара Вуковића Подгоричанина*. Радови са научног скупа Титоград, 29. и 30. септембар 1983, књ. 4. Титоград 1986, 181–194.

BIDDLE 2017: М. Biddle. „New Strategies in Using Watermarks to Date Sub-Saharan Islamic Manuscripts.“ *Studies in Manuscript Cultures*, 12 (2017), 27–68.

BRIQUET 1966а: С. М. Briquet. *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, t. 1. Genève 1907 [reprint: New York 1966].

- BRIQUET 1966b: C. M. Briquet. *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier, dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600*, t. 3. Genève 1907 [reprint: New York 1966].
- EINER 1960: G. Eineder. *The ancient paper-mills of the former Austro-Hungarian empire and their watermarks*. Hilversum 1960.
- LIHAČOV 1994a: *Likhachev's watermarks. An english-language version*, vol. 1. Amsterdam 1994.
- LIHAČOV 1994b: *Likhachev's watermarks. An english-language version*, vol. 2. Amsterdam 1994.
- MAREȘ 1987: Al. Mareș. *Filigranele hîrtiei întrebuintate în țările române în secolul al XVI-lea*. București 1987.
- MAZZOLDI 1990: L. Mazzoldi. *Filigrane di cartiere bresciane*, tomo I. Brescia 1990.
- MOŠIN 1973: V. Mošin. *Anchor Watermarks*. Amsterdam 1973.
- TROMONIN 1965: *Tromonin's watermark album*. A facsimile of the Moscow 1844 edition. Hilversum 1965.
- VELKOV 2005: A. Velkov. *Les Filigranes dans les documents Ottomans. Divers types d'images*. Sofia 2005.

ЂЕРЉ МОР, MIROSLAV MARČIĆ

**PAPER, WATERMARKS, AND THE DATING OF THE SECOND VENETIAN EDITION
OF THE OCTOECHOS OF THE FIFTH TONE**

SUMMARY

The second edition of the Octoechos of the Fifth Tone printed in Venice – a reprinted edition of Božidar Vuković's Octoechos of the Fifth Tone (Venice, 1537) – is commonly dated in scholarly literature to around 1560. The paper highlights the results of previous filigranological studies and presents new evidence supporting the dating of this edition to the period between 1562 and 1566. This conclusion is based on the examination of the paper and watermarks in nine copies of the edition (eight preserved in the Matica Srpska Library and one in the National Library of Serbia). In total, ten watermarks have been identified.

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА

ДР МАРИЈА ВАСИЉЕВИЋ

научни сарадник, Балканолошки институт САНУ, Београд

ДР ТОМИСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

редовни професор у пензији, Филолошки факултет Универзитета у Београду

ДР КРИСТИНА МИЛОРАДОВИЋ

научни сарадник, Институт за историју уметности, Београд

ДР АЛЕКСАНДЕР НАУМОВ

професор емеритус, Универзитет Ка Фоскари, Венеција
Супрасањска академија, Супрасањ

ДР НЕБОЈША ПОРЧИЋ

ванредни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР ЉИЉАНА И. ПУЗОВИЋ

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ВИКТОР САВИЋ

редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду
научни саветник, Институт за српски језик САНУ, Београд

ДР ТАТЈАНА СУБОТИН-ГОЛУБОВИЋ

редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР БРАНИСЛАВ ТОДИЋ

редовни професор у пензији, Филозофски факултет Универзитета у Београду

ДР СВЕТЛАНА ТОМИН

редовни професор, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду

ДР ВЛАДАН ТРИЈИЋ

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР МИЛАНКА УБИПАРИП

научни сарадник, Народна библиотека Србије, Београд

ДР ИРЕНА ШПАДИЈЕР

редовни професор, Филолошки факултет Универзитета у Београду

ДР НЕБОЈША ШУЛЕТИЋ

научни сарадник, Балканолошки институт САНУ, Београд

REVIEWERS

TOMISLAV JOVANOVIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

KRISTINA MILORADOVIĆ, PhD

Research Associate, Institute of Art History, Belgrade

ALEXANDER NAUMOW, DR SC.

Prof. em., Ca' Foscari University of Venice, Venice

The Supraśl Academy, Supraśl

NEBOJŠA PORČIĆ, DR SC.

Associate Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

LJILJANA I. PUZOVIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

VIKTOR SAVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

Principal Research Fellow, Institute for the Serbian Language of SASA, Belgrade

IRENA ŠPADIJER, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philology, University of Belgrade

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

NEBOJŠA ŠULETIĆ, PhD

Research Associate, Institute for Balkan Studies of SASA, Belgrade

BRANISLAV TODIĆ, DR SC.

Retired Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Belgrade

SVETLANA TOMIN, DR SC.

Full Professor, Faculty of Philosophy, University of Novi Sad

VLADAN TRIJIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

MILANKA UBIPARIĆ, PhD

Research Associate, National Library of Serbia, Belgrade

MARIJA VASILJEVIĆ, PhD

Research Associate, Institute for Balkan Studies of SASA, Belgrade

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS

Издавачи/Publishers

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ

Скерлићева 1, 11000 Београд, Србија

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

Кнеза Михаила 36/1, 11000 Београд, Србија

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

1, Skerlićeva St. 11000 Belgrade, Serbia

INSTITUTE FOR THE SERBIAN LANGUAGE OF SASA

36/1, Knez Mihaila St. 11000 Belgrade, Serbia

За издаваче/For Publishers

ЈАСМИНА НИНКОВ, в. д. управника

ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ, в. д. директора

JASMINA NINKOV, Acting Director

VLADAN JOVANOVIĆ, Acting Director

Лектура и коректура/Proofreading

ВИКТОР САВИЋ

КАТАРИНА ШТЕТИЋ

ДРАГАНА ДУКИЋ-БОЈИЋ

VIKTOR SAVIĆ

KATARINA ŠTETIĆ

DRAGANA ĐUKIĆ-BOJIĆ

Превод на енглески/English Translation

ЈЕЛЕНА ВИТЕЗОВИЋ

JELENA VITEZOVIĆ

Технички уредник/Publishing Editor

МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ

MIROSLAV A. LAZIĆ

Штампа/Printed by

RETRO PRINT, БЕОГРАД

RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж/Circulation

300

Часопис излази једном годишње.
Објављени радови, као и Упутство за припремање рукописа за штампу и Упутство за рецензенте,
доступни су на интернет-страници Народне библиотеке Србије: nb.rs/arheografski-prilozi/

Рукописе за штампу слати на адресу:
Народна библиотека Србије
Одељење за археографију
(за Археографске прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
Телефон: +381112452662
e-mail: arheografskiprilozi@nb.rs

Original texts for publication should be sent to the following address:
Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerlićeva 1, 11000 Beograd
Phone: +381112452662
e-mail: arheografskiprilozi@nb.rs

ISSN ISSN 0351-2819

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози = Archeographical papers /
уредници Владан Тријић, Мирослав А. Лазић. – 1979,
бр. 1– . – Београд : Народна библиотека Србије : Институт за српски
језик САНУ, 1979– (Београд : Retro print). – 26 cm

Годишње. – Текст на српском језику и на неколико светских језика. –
Друго издање на другом медијуму:
Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091